

**หลักพุทธธรรมในประเพณีฮีต 12: ศึกษากรณีฮีตที่ 1-6
กับการกล่อมเกลาชุมชนในภาคอีสาน**
**The Buddha Teachings' Principles in Heet 12:
A Case Study of Heet 1-6 and Community
Socialization in Isan Region**

ธนกร ชูสุขเสริม

Thanakorn Choosukhserm

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในฮีต 12, และการกล่อมเกลาชุมชนด้วยพิธีกรรมสู่การพัฒนาสังคม ในบทความนี้ผู้เขียนได้ศึกษาเฉพาะฮีต 1-6 เท่านั้น จากการศึกษาพบว่า ฮีต 1-6 เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสานตามหลักความเชื่อในศาสนา พิธีกรรม ประเพณีและวัฒนธรรมเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ความสามัคคีและสันติสุขในชุมชน หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในฮีต 1-6 เป็นหลักการทำบุญพื้นฐานในพระพุทธศาสนา คือ 1) การให้ทานเพื่อประโยชน์ต่อตัวเองและช่วยเหลือชุมชนและสังคม 2) การรักษาศีลหรือข้อปฏิบัติทางศาสนา เพื่อสร้างวินัย ความสำนึกรับผิดชอบต่อระเบียบที่ดีงามของชุมชนและสังคม และ 3) การพัฒนาจิตใจและยกระดับจิตใจของตนเองให้สูงขึ้นตามหลักความเชื่อในศาสนา ส่วนการกล่อมเกลาชุมชนด้วยพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นวิธีการสร้างความสามัคคีและสันติสุขอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยตรงและโดยอ้อมแก่คนในชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนมีหลักยึดเหนี่ยวทางใจ มีความเป็นหนึ่งเดียวในด้านความคิดและการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในชุมชนและเป็นพลังในการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไป

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, ฮีต 12, การกล่อมเกลาชุมชนและภาคอีสาน

Abstract

This article was a documentary research, had the objectives of to present the Buddha teachings' principles appeared in Heet 12 and the community training or socialization with rituals towards the social development. In this article, a writer had only studied Heet 1-6. From this study, it was found that Heet 1-6 is the way of life of Isan people according to the religion's belief, rituals, tradition and culture to create the good quality of life, harmony and peace in community. The Buddha teachings' principles appeared in Heet 1-6 were the basic principle of merit making in Buddhism, namely: 1) giving or charity for oneself benefit and helping the community and society, 2) observance the religious precepts or principles, good tradition and culture of the community to create the discipline, responsibility to the good orders or regulations of the community and society and 3) developing ones' mind and increase one's mind up according to the belief in a religion.

But the training or socialization in community with religious rituals, local tradition and culture is a way to create the harmony and peace happened in a community directly and indirectly, supports the community to have mental trust or refuge, has an unity in the part of thinking and doing other activities in the community and is the power in developing the community strongly and sustainably.

Keywords: the Buddha Teachings' principles, Heet 12, Training and Isan Region

บทนำ

อริสโตเติล ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Man is a political animal) หมายความว่า มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนตั้งแต่เกิดมา ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ เมื่อมนุษย์อยู่กันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนแล้วก็จะสร้างประโยชน์ร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้ชุมชนของตนเองดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ ในระหว่างการอยู่ร่วมกันแบบชุมชนหรือสังคมนี้ ก็จะมีการเรียนรู้ การถ่ายทอด ความรู้สึกนึกคิด อุดมคติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอยู่ตลอดเวลา เพื่อทำสังคมให้เป็นเอกภาพ และมีความสามัคคี (ทรงพล ภูมิพัฒน์ 2541: 48) ประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรมที่มีอยู่ในชุมชน ถือว่าเป็นแรงผลักดันชุมชนอย่างหนึ่งสู่การพัฒนาตามเป้าหมายที่ได้วางเอาไว้ ที่ได้ก็ตาม มีประเพณี ที่นั่นก็มักจะหนีไม่พ้นในเรื่องของพิธีกรรม ในบทความนี้ ผู้เขียนได้อ้างอิงหนังสือหรือเอกสารค่อนข้างเก่า เพราะต้องการศึกษาหลักการดั้งเดิมในแต่ละเรื่องว่ามีความเป็นมาอย่างไร ความคิดสมัยก่อนกับปัจจุบันเป็นอย่างไร

พิธีกรรม ถือว่าเป็นรูปแบบของการทำงานหรือทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่การประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา พิธีกรรมทั้งหลายมีความสำคัญและเป็นขั้นตอนเริ่มต้นเพื่อเตรียมความพร้อมในด้านสิ่งของ เครื่องมือ และบุคคลที่เหมาะสมกับงานพิธีนั้นๆ เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงขั้นตอนของการทำงาน ว่าสิ่งใดควรทำในลำดับแรก สิ่งใดควรทำเป็นลำดับที่สอง และลำดับถัดไป ปรากรฎการณ์ที่เป็นจริงอย่างหนึ่งของมนุษย์ในการติดต่อสื่อสารที่ดี การทำงานที่ดี การศึกษาก็ดี การทำกิจกรรมทางศาสนาก็ดี ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทั้งโดยตรง และโดยอ้อม เช่น การทำงานในบริษัทที่มีลูกจ้างเป็นจำนวนมาก ผู้จัดการหรือหัวหน้างานมักจะเรียกพนักงานทั้งหลายเข้าประชุมก่อนทำงานจริง หรือเรียกประชุมหลังเลิกงานเพื่อทำความเข้าใจกับพนักงานทั้งหลายว่า มีงานอะไรที่จำเป็นต้องทำก่อน มีงานอะไรเร่งด่วน มีงานอะไรที่ควรทำทีหลัง การเรียกคนทั้งหลายเข้าร่วมประชุม ในลักษณะนี้ เป็นการบ่งบอกนัยหลายอย่างในพิธีกรรมนั่นคือ การบ่งบอกความเป็นระเบียบ ความพร้อมเพียงและสามัคคี และขั้นตอนของการดำเนินงานของหมู่คณะ เพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายตามที่ตนเองหรือกลุ่มได้วางเอาไว้

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการพัฒนา ภายภาพและจิตวิญญาณของคนในสังคม คนไทยส่วนใหญ่มีความเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน ยึดถือและปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม เพื่อความ สุขในการดำเนินชีวิตและเข้าถึงจุดมุ่งหมายของศาสนาตามระดับสติปัญญา และความสามารถของแต่ละคน หลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีทั้งส่วนที่เกี่ยวข้อง กับปัจจัย 4 เพื่อพัฒนาชีวิตให้ขึ้นไปตามศักยภาพของตนเองและกลไกของสังคม และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตวิญญาณของตนเองให้สูงขึ้นตามหลักการ ของพระพุทธศาสนา

ฮิต 12 เป็นรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต การทำงาน การทำกิจกรรมของ ร่วมกันของคนอีสาน เป็นวัฒนธรรมและประเพณีที่ได้รับการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน บางชุมชนในภาคอีสาน ให้ความสำคัญและได้ยึดแนว ปฏิบัติตามฮิต 12 อย่างเคร่งครัด ทำให้ชุมชนมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น มีพลังแห่ง ความสามัคคีในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน และมีดัชนีชี้วัดมวลรวมของความสุข ความสงบในชุมชนมากกว่าชุมชนหรือสังคมอื่นๆ จนกลายเป็นชุมชนตัวอย่าง ของประเทศไทยและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในด้านการอนุรักษ์และวัฒนธรรม ท้องถิ่น แต่บางชุมชนไม่สนใจในฮิต 12 นี้เท่าที่ควร ทำให้พลังแห่งความสามัคคี การทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนลดลงไป และกลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชุมชน อยู่กันแบบหลวมๆ มีความแตกแยกหรือขัดแย้งกัน มีความไม่เข้าใจกัน และในที่สุด ก็ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ก็ตามมา

ฮิต 12 เป็นวิถีความเชื่อของคนอีสานที่แนบแน่นอยู่กับพิธีกรรม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่ตลอดเวลา ชุมชน หลายแห่งในภาคอีสาน ได้ใช้หลักการและแนวคิดในฮิต 12 มา เป็นส่วนประกอบ อย่างหนึ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้กลายเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ที่มั่นคง และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น ในชุมชนได้เป็นอย่างดี มีข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ ถ้าคนในชุมชนใดเอาใจใส่ ให้ความสนใจกับพิธีกรรม ประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ เพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับกาลสมัย แต่ไม่ทิ้งหลักการและ

แนวความคิดดั้งเดิมที่แฝงอยู่ในฮีดเหล่านั้น ในขณะที่เดียวกัน ก็ใช้ฮีดเหล่านั้น เพื่อกล่อมเกลาวีถีชีวิตของคนในชุมชนให้ดำเนินไปในทิศทางที่ถูกต้อง ไม่ขัดกับหลักกฎหมายและศีลธรรมอันดีของประชาชน และมีความสอดคล้องกับหลักธรรมของศาสนา ชุมชนนั้นจะกลายเป็นชุมชนตัวอย่างที่ดี มีพลังแห่งความเชื่อมั่น ในการพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างประสิทธิทิภาพ อบอุ่นและยั่งยืน

ฮีด 12 : ศึกษาฮีด 1-6

ฮีด 12 เป็นวิถีความเชื่อตามประเพณีสิบสองเดือนของคนอิสาน การนับเดือนในฮีด 12 นี้จะอิงอาศัยเดือนทางจันทรคติเป็นหลัก ซึ่งคนอิสานได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้านมีแนวคิดที่ชาญฉลาดในการดึงชุมชนให้มีความสามัคคีกัน มีศรัทธาและไม่ทอดทิ้งศาสนา โดยมีการประยุกต์และเชื่อมประสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เข้าไว้ด้วยกันอย่างลงตัว ในที่นี้ ผู้เขียนจะทำการศึกษาฮีด 1-6 เท่านั้น เพราะแต่ละฮีดมีเนื้อหาค่อนข้างมาก ทำให้จำนวนหน้าของบทความเกินกำหนดในวารสารที่ตีพิมพ์

เดือนอ้าย “บุญเข้ากรรมของพระสงฆ์”

ความเป็นของบุญเข้ากรรม: ความสำคัญของบุญชนิดนี้ความมีน้ำใจและให้อภัยแก่กันเมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้น เพราะในความเป็นจริงของชีวิต ไม่มีใครที่ไม่เคยมีข้อผิดพลาด ถ้ามีความผิดพลาดแล้ว ไม่ให้อภัยกัน ก็ยิ่งจะมีปัญหาหลายอย่างตามมา นอกจากนั้น บุญนี้ก็ช่วยเปิดโอกาสที่ดีให้แก่พระสงฆ์ผู้เข้ากรรม ได้มีเวลาปฏิบัติสมาธิภาวนาได้เต็มที่ด้วย บุญเข้ากรรมในภาคอิสานส่วนใหญ่ จะนิยมทำกันในเดือนอ้าย หรือเดือน 1 ทางจันทรคติ จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ โดยปกติจะตรงกับเดือนธันวาคมของทุกปี พิธีกรรมประเภทนี้เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยตรง เรื่องมีอยู่ว่า เมื่อพระสงฆ์รูปใดในพระพุทธศาสนาต้องอาบัติสังฆาทิเสส ถือว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ มีความมัวหมองและความบกพร่องในความเป็นพระ (สวิงบุญเจิม 2554: 552) ท่านต้องอยู่กรรมจึงจะพ้นจากอาบัติชนิดนี้ และกลายเป็น

ผู้บริสุทธิ์ในที่สุด ถ้าพระสงฆ์รูปใดต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว ไม่เข้ากรรม ถึงแม้จะบำเพ็ญคุณความดีหลายอย่าง ก็ไม่อาจจะบรรลุดุริยขึ้นสูงได้

พิธีกรรม: พิธีกรรมของบุญเข้ากรรมนี้ จะถูกกำหนดขึ้นในวัดแห่งใดแห่งหนึ่งตามความเหมาะสม หรืออาจจะเป็นป่าชุมชนก็ได้ เพื่อความบริสุทธิ์และเอื้ออำนวยต่อข้อปฏิบัติของพระสงฆ์บางข้อ เมื่อได้สถานที่ชัดเจนในการจัดงานนี้แล้ว พระสงฆ์และฆราวาส จะร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อทำความสะอาดพื้นที่ ตั้งน้ำดื่ม น้ำใช้ให้เพียงพอ ส่วนพื้นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและที่อยู่ของพระสงฆ์ ชาวบ้าน จะก่อสร้างกระท่อมเล็กๆ ชั่วคราว หรือจัดพื้นที่เฉพาะไว้สำหรับกางเต็นท์ของพระสงฆ์ก็ได้

เมื่อถึงวันงาน พระสงฆ์ผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องการชำระตนเอง ให้บริสุทธิ์จากอาบัติสังฆาทิเสส มาประชุมกันในอุโบสถเพื่ออยู่ปริวาสกรรม พิธีนี้ จะใช้เวลา 10 บ้าง 15 วัน ขึ้นอยู่กับความพร้อมและแรงศรัทธาของประชาชนในท้องถิ่นนั้น เมื่อพระสงฆ์ประกอบพิธีอยู่กรรมตามขั้นตอนของพิธีกรรม และอยู่ครบกำหนดตามวันเวลาแล้ว ท่านเหล่านั้นชื่อว่า เป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ไม่มีอาบัติหมดเวรหมดกรรม (ส. ธรรมกถึกี ม.ป.ป.: 128) จิตใจของท่านก็ผ่องใส เหมาะต่อการปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป

หลักพุทธธรรมในพิธีกรรมนี้: 1) ในด้านพระสงฆ์ มีหลักการพิจารณา ดังนี้ (ก) มีการฝึกวินัยอย่างเข้มงวด มีกฎเกณฑ์และเวลาการเข้า-ออกพื้นที่ การสวดมนต์ไหว้พระและรักษารัตริเป็นเวลา ถ้าพระภิกษุปฏิบัติไม่ได้ก็ถือว่าออกจากอาบัติหนักไม่ได้ เปรียบเหมือนการเข้ากรรม (การอยู่ไฟ) ของมารดาผู้คลอดลูกใหม่ ถึงจะลำบากแต่ก็ต้องอยู่ให้ครบวันเพื่อความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจของตนเอง (ข) มีการฝึกหลักธรรมมาธิปไตยโดยคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ร่วมกันสวดอัฏฐกาณเพื่อการออกจากอาบัติของพระภิกษุ ถ้าพระไม่ครบจำนวนและมีความเห็นแปลกแยกก็ทำภารกิจนี้ไม่ได้ (ค) ฝึกการให้ภัยกัน เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องอาบัติแล้ว ต้องแสดงอาบัติกับพระภิกษุหรือคณะสงฆ์ที่บริสุทธิ์เพื่อออกจากอาบัตินั้น ถ้าพระภิกษุผู้ต้องอาบัติไม่แสดงอาบัติและไม่ให้ภัยกัน การปฏิบัติธรรมของภิกษุรูปนั้นก็ไม่ใช่เจริญก้าวหน้า (ง) มีการปฏิบัติสมาธิภาวนาและฝึกความอดทนอย่างยิ่งยวด ในช่วงเวลาที่พิเศษนี้

2) สำหรับชาวบ้านในท้องถิ่น ในขณะที่พระสงฆ์ประกอบพิธีกรรมนั้น จะใช้โอกาสนี้คอยรับใช้ สนับสนุน อำนวยความสะดวกและถวายคูปัจจัยไทยธรรมแก่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ออกจากกรรมนี้แล้ว ก็จะมีกิจกรรมทำบุญและฟังเทศน์ตลอดวัน ในวันสุดท้าย ชาวอีสานมีความเชื่อว่า การทำบุญแก่พระสงฆ์ผู้ออกจากกรรม หรือ ออกจากอบัตินี้ ถือกันว่าได้บุญกุศลมาก โดยสรุปเป็นข้อๆ ดังนี้ (ก) การบำเพ็ญทาน เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติภารกิจของพระสงฆ์และชำระความตระหนี่ออกจากจิตใจ (ข) การรักษาศีล เพื่อรักษากายและวาจาให้เป็นปกติ ส่งผลให้เกิดสันติสุขในชุมชน (ค) การทำสมาธิ เมื่อพระสงฆ์เป็นแบบอย่างในด้านวินัยและการทำสมาธิ ชาวบ้านก็ถือปฏิบัติตามพระสงฆ์ไปด้วย เพื่อขัดเกลากิเลสให้เบาบางลง (ง) การทำอภัยทานต่อกัน เมื่อสมาชิกในครอบครัวทำผิดพลาดอาจจะด้วยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ คนอื่นๆ ก็ต้องรู้จักการให้อภัยและให้อีกาสต่อกันเหมือนกับสังคมาของพระสงฆ์ ถ้าไม่มีการให้อภัยกันความสงบสุขย่อมไม่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น

เตือนยี่ “บุญคุณลาน หรือบุญกุ่มข้าวใหญ่”

ความเป็นมาของบุญคุณลาน: ความสำคัญของบุญชนิดนี้อยู่ที่การรู้จักเลือกยอดทานในแต่ละขั้นตอนตั้งแต่ข้าวตั้งครรภเป็นน้ำมันจนกระทั่งขนข้าวขึ้นลาน ชาวพุทธมีความเชื่อว่าผู้ให้สิ่งที่เลิศ ย่อมได้สิ่งที่เลิศกลับ คืนมา (พุทธ) อง.ปญจก. ๒๒/๕๖ การรู้สึกสำนึกบุญคุณในธรรมชาติที่ให้ประโยชน์แก่ตนเอง เมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว พวกเขาจะทำเนินดินขนาดใหญ่ให้โล่งเตียนเพื่อใช้เป็นที่สำหรับนวดข้าว เรียกว่า “ลาน” จากนั้น ก็จะนำเอาข้าวที่นวดเสร็จแล้วมากองให้สูงขึ้น เรียกว่า “คุณลาน” ความเป็นมาของบุญชนิดนี้ มีความเกี่ยวข้องกับนิทานชาดกในพระพุทธศาสนาที่ว่า ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า “กัศสปะ” มีชวานาที่เป็นพี่น้องกัน 2 คน ชอบทำบุญทุกครั้งเมื่อมีการทำนา โดยเริ่มตั้งแต่ข้าวเป็นน้ำมันก็ทำบุญหนึ่งครั้งจนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ การขนข้าวใส่ยุ้งฉาง ก็มีการทำบุญโดยการถวายทานแก่พระสงฆ์ ทุกครั้งที่มีการทำบุญถวายทานแก่พระอริยสงฆ์ พี่น้องทั้งสองคนก็ตั้งความปรารถนาเป็นพระอริยสงฆ์ในอนาคต และความปรารถนาของพี่น้องทั้งสองคนนี้ก็สำเร็จในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคดมนี้ (โชติ ศรีสุมารณ 2554: 24-25)

พิธีกรรม: การประกอบพิธีทำบุญคุณลานนี้ ขึ้นอยู่กับความสะดวกของเจ้าภาพ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนิยมทำกันหลังเวลาเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว เมื่อได้วันและเวลาที่เหมาะสม เจ้าภาพจะทำความสะอาดพื้นที่ที่เรียกกันว่า “ลาน” เพื่อทำบุญมีการจัดน้ำอบ น้ำหอมไว้ประพรมข้าว ซึ่งด้ายสายสิญจน์รอบกองข้าว ในพิธีนี้ จะมีการแจ้งข่าวแก่ญาติพี่น้องหรือผู้สนใจทั้งหลายมาทำบุญร่วมกัน เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จแล้ว เจ้าภาพก็ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว พระสงฆ์ให้พร และมีการประพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ผู้ร่วมงาน กองข้าว นาข้าว วัว ควาย เป็นอันเสร็จพิธี และมีการรับประทานอาหารร่วมกัน ต่อจากนั้น ก็จะมีพิธีสู่ขวัญให้แก่เจ้าของนาและวัว ควาย ถือว่าเป็นพิธีที่ก่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์แก่เจ้าของนา

บุญกุ่มข้าวใหญ่ มีลักษณะเหมือนกับพิธีบุญคุณลาน แต่มีความแตกต่างกันในสถานที่จัดงาน การทำบุญชนิดนี้ ชาวบ้านทุกครัวเรือน จะนำเอาข้าวเปลือกมารวมกันที่ศาลากลางบ้าน หรือศาลาโรงธรรม ในตอนเย็น ชาวบ้านก็นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือกและชุมชน (สวิง บุญเจิม 2554: 553) ในตอนกลางวัน มีมหรสพสมโภช และในตอนเช้า ก็จะมีพิธีถวายภัตตาหารและข้าวเปลือกแก่พระสงฆ์ หลังจากนั้น พระสงฆ์ให้พรเป็นเสร็จพิธี

หลักพุทธธรรมในพิธีกรรมนี้: โดยพื้นฐานแล้ว คนอีสานมีความศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา กิจกรรมทุกอย่างในชุมชนมักจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หลังเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ชาวบ้านก็จะมาชุมนุมกันที่ศาลากลางบ้านบ้าง ศาลาการเปรียญบ้าง เพื่อทำกิจกรรมและทำบุญร่วมกัน วัตถุประสงค์หลักของการทำบุญชนิดนี้ คือ ก) การบริจจาคทาน การเสียสละทรัพย์หรือวัตถุเพื่อบำรุงพระสงฆ์ สร้างวัด และสร้างสาธารณประโยชน์ให้แก่ชุมชน ถือว่าเป็นการเสียสละแก่ชุมชนและสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนด้วยตัวพวกเขาเอง ข) ปลูกคุณธรรมด้านความกตัญญูต่เวที่ ชาวบ้านรู้สึกสำนึกในบุญคุณข้าวของพวกเขาเอง เพราะข้าวนี้เอง จึงทำให้พวกเขาดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และข้าวก็ได้กลายเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ สร้างประโยชน์แก่วัดและชุมชนและพัฒนาจิตวิญญาณของตนเองให้สูงขึ้นตามหลักความเชื่อในศาสนา ค) ฝึกการมีคารวะธรรม

ต่อสิ่งที่ตนเองให้ความเคารพ ชาวบ้านมีความเชื่อว่า การให้สิ่งที่ดีเลิศต่อพระสงฆ์ ความดีเลิศและความเจริญต่างๆ ก็จะตามมา

เดือนสาม “บุญข้าวจี”

ความเป็นมาของบุญข้าวจี: ความสำคัญของบุญข้าวจีอยู่ที่ความสามัคคีของสมาชิกภายในครอบครัวและชุมชน บุญข้าวจีที่คนอีสานนิยมทำกันในเดือนที่สามทางจันทรคติ ในเดือนนี้มีบุญสำคัญมากอีกอย่างหนึ่งก็คือ วันมาฆบูชา บุญข้าวจีนี้ได้แนวคิดมาจากคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาในพระพุทธศาสนาที่ว่า ครั้นหนึ่งนางปุณณทาสี (ส. ธรรมกถี ม.ป.ป.: 130) ได้ทำขนมแบ่งจีถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ แต่นางมีความกังวลใจว่า อาหารนี้ไม่ประณีต ไม่เหมาะไม่ควรต่อพระพุทธองค์ พระพุทธองค์คงไม่ฉัน หลังจากถวายข้าวจีเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ก็ฉันข้าวจีของนาง เมื่อนางปุณณทาสีเห็นดังนั้น ก็รู้สึกมีปิติยินดีสุดกำลัง พระพุทธเจ้าจึงแสดงธรรมให้นางฟัง นางได้บรรลุโสดาปัตติผล เพราะการถวายข้าวจี ดังนั้น ชาวนา หลังจากเกี่ยวข้าวแล้ว จึงพากันทำบุญข้าวจีถวายแก่พระสงฆ์ เพราะพวกเขาเชื่อว่า ตนเองจะได้บุญมาก เหมือนกับนางปุณณทาสี

พิธีกรรม: บุญข้าวจี เป็นวิถีความเชื่อของคนอีสานที่มีความมั่นคงในประเพณีท้องถิ่นและคำสอนในพระพุทธศาสนา ขั้นตอนของการเตรียมงานบุญประเพณีนี้ ก็คือ ชาวบ้านจัดหาฟืนและไม้เสียบข้าวจีขนาดเล็กมาเก็บไว้ที่บ้านของตน ในตอนเช้า มีการก่อกองไฟขึ้น เอาข้าวเหนียวที่หนึ่งเสร็จแล้วมาปั้นเป็นรูปทรงกลมบ้าง เรียวบ้าง แบนบ้าง มีขนาดพอประมาณ โยงเกลือบนข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นรูปข้าวจีแล้ว เอาไขไก่ทาให้ทั่วแล้วบั้งหรือจีบนไฟให้สุก เอาน้ำอ้อยขนาดพอประมาณยัดเข้าข้างในข้าวจีแล้วบั้งให้สุก หลังจากนั้น ก็นิมนต์พระสงฆ์มารวมกันที่ศาลา เมื่อทุกคนพร้อมแล้ว ก็ประกอบพิธีทางศาสนา อาราธนาศีล กล่าวคำถวายข้าวจี หลังจากนั้น ญาติโยมทุกคนก็เอาข้าวจีใส่บาตร (สวิง บุญเจิม 2554: 553) เมื่อพระสงฆ์สวดมนต์เสร็จแล้ว ญาติโยมก็ยกข้าวจี และอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนา เป็นเสร็จพิธี หลังจากนั้น ชาวบ้านก็รับประทานข้าวจีและอาหารร่วมกัน เชื่อว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง

หลักพุทธธรรมในพิธีกรรมนี้: ในพิธีกรรมนี้ ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่ การให้ทาน เมื่อชาวบ้านได้ทำกิจกรรมร่วมกันโดยการบิ๊งหรือจี้ข้าวเหนียวพร้อมกับ ประงแต่่งรสชาติตามความเหมาะสม ก็นึกถึงพระสงฆ์ เพราะว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำ ด้านจิตวิญญาณ การทำบุญกับพระสงฆ์ถือว่ามีานิสงส์มาก เหมือนกับเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในพระไตรปิฎกนั่นเอง การทำข้าวจี้ดูเหมือนจะง่ายแต่ก็แฝงด้วยคติธรรม ในการปฏิบัติด้วยคือ ก) เป็นการฝึกความอดทนของคนจี้ข้าวเพราะเขาต้องอยู่หน้า กองไฟตลอดเวลา ถึงตัวร้อนแต่ใจไม่ร้อนตาม ร้อนไฟเป็นความร้อนชั่วคราว แต่ถ้าคนเราร้อนเพราะไฟระเคะ โทสะหรือโมหะเมื่อใด ก็จะก่อให้เกิดการทำลายล้าง กันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และ ข) เป็นการฝึกสติสัมปชัญญะ มีความระมัดระวังเป็น อย่างมาก เพราะถ้าเผลอ ข้าวจี้ใหม่ก็ไม่ฆ่าทานและไม่ควรนำไปถวายพระ ถือว่าพลาดโอกาสสำคัญในเทศกาลนี้

เดือนสี่ “บุญพระเวส”

ความเป็นมาของบุญพระเวส: ความสำคัญของบุญพระเวสอยู่ที่การ บำเพ็ญชั้นธรรมตาจนถึงขั้นสูงสุด และการมีศีลจะในใจว่าจะทำอะไร ก็ต้องทำให้ได้ อย่างลุ่มลึกกลางคืน คนเราเมื่อตั้งใจแน่วแน่และพยายามอยู่ตลอดเวลา เขาก็จะถึง เป้าหมายของตนเองอย่างแน่นอน ชาวอีสานนิยมทำบุญนี้ในเดือนที่สี่ทางจันทรคติ มูลเหตุของเรื่องนี้เกิดขึ้นจากตำนานของพระมาลัยเถระที่ว่า ครั้งหนึ่งพระมาลัย ได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกตุดอกแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้ไปพบและสนทนา กับพระศรีอริยเมตไตรโพธิสัตว์ ผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระองค์ได้สั่ง ความมากับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์ต้องการพบและเกิดร่วมกับท่าน ต้องปฏิบัติธรรม ต่อไปนี่คือ ห้ามทำร้ายหรือฆ่าพ่อแม่ พระสงฆ์ พระพุทธเจ้า และอายุยงให้พระสงฆ์ แดกแยกกัน ให้ตั้งใจฟังเทศน์เรื่องมหาเวสสันดรให้จบภายในวันเดียว (สวิง บุญเจิม 2554: 554) ก็จะให้เกิดร่วมและพบเห็นพระองค์ เพราะอาศัยความเชื่ออย่างนี้เอง ชาวอีสานทำบุญพระเวสหรือฟังเทศน์มหาชาติ

พิธีกรรม: เมื่อวัดใดต้องการทำบุญพระเวส พระสงฆ์และชาวบ้านจะประชุม ตกलगกันก่อน เมื่อตกลงกันได้แล้ว ทั้งชาวบ้านและพระสงฆ์จะมารวมกันที่ศาลา โริงธรรม เพื่อจัดเตรียมเครื่องสักการะ มีข้าวตอก ข้าวพันก้อน ดอกไม้ ธูปเทียน

ทุงอย่างละพัน ทุงใหญ่ 8 อัน บักไว้ในทิศทั้ง 8 รอบศาลาโรงธรรม ตั้งหมอน้ามนต์ 4 หม้อ หลังจากนั้น พวกเขาก็ปลุกหอพระอุทิศขึ้น และตั้งไว้ทางทิศตะวันออกของศาลาโรงธรรม เพื่อป้องกันหมู่มารหรือเหตุร้ายทั้งหลาย (ส. ธรรมภักดี ม.ป.ป.: 135)

หลักพุทธธรรมในพิธีกรรมนี้: บุญพระเวส จัดเป็นงานใหญ่ของหมู่บ้าน บางแห่งจัดงานนี้เป็นบุญประจำปีของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนิยมทำบุญและมีกิจกรรม การทำความดีตลอดทั้ง 3 วัน หลักธรรมสำคัญในบุญชนิดนี้ จะมุ่งไปที่การทำความดีแบบเข้มข้นตามหลักธรรมในพระพุทธรศาสนา 4 ประการ คือ ก) การให้ทาน โดยยึดพระเวสสังครเป็นตัวอย่าง พระองค์ให้ทานเพื่อหวังพระโพธิญาณอย่างแท้จริง ยากที่คนธรรมดาจะทำได้ แต่สำหรับชาวบ้านนั้น ถือว่าเป็นการฝึกหัดสละ ความตระหนี่ในทรัพย์ออกจากจิตของตนเพื่อเข้าถึงหลักธรรมขั้นสูงต่อไป ข) การรักษาศีล 5 หรือศีล 8 เพื่อทำกายและวาจาของตนให้เป็นปกติ ชาวบ้านจะถือโอกาสนี้รักษาศีลอย่างเคร่งครัด เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้วจะทำให้การทำสมาธิได้ดียิ่งขึ้น ค) การทำสมาธิภาวนา ชาวบ้านถือเอาเวลาในช่วงนี้ตั้งใจฟังธรรม การตั้งใจฟังธรรมถือว่าเป็นการทำสมาธิอย่างหนึ่ง บางคนใช้เวลาพักผ่อนเพียงเล็กน้อย จะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำสมาธิภาวนา และ ง) สังฆธรรมและอธิฏฐฐานธรรม ข้อนี้จะเห็นได้ชัดจากพระเวสสังคร เมื่อพระองค์ตรัสจะทำหรือให้สิ่งใดแล้ว พระองค์ก็จะตัดสินใจเด็ดเดี่ยวและมุ่งมั่นเพื่อทำหรือให้สิ่งนั้นจริงๆ โดยไม่ได้เห็นแก่อำนาจ หรือใครๆ ทั้งสิ้น แต่สิ่งที่พระองค์ให้ความสำคัญก็คือสังฆธรรม ที่คนเราพึงมีในการทำภารกิจต่างๆ

เดือนห้า “บุญสงกรานต์”

ความเป็นมาของบุญสงกรานต์: ความสำคัญของบุญสงกรานต์อยู่ที่การเล่นน้ำ คลายร้อนทางกายภาพและการปลุกฝังคุณธรรมด้านความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ แก่ลูกหลาน เดือนเมษายนของทุกปี เป็นช่วงฤดูร้อนในประเทศไทย อากาศในแทบทุกภาคของไทยร้อนจัดมาก เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนเจ็บป่วย การอาบน้ำชำระร่างกาย กลายเป็นอุบายวิธีอย่างหนึ่งเพื่อลดความร้อนในร่างกาย มูลเหตุของเรื่องนี้ก็คือว่า มีเศรษฐีครอบครัวหนึ่งไม่มีบุตรสืบสกุล (ส. ธรรมภักดี ม.ป.ป.: 142-143) จึงไปทำพิธีกรรมเพื่อขอบุตรกับเทวดาที่ต้นไทรใหญ่ ต่อมาครอบครัวนี้

ก็ได้บุตรมาคนหนึ่งชื่อว่าธรรมปาละ บุตรคนนี้มีปัญญาและเฉลียวฉลาดมาก เรียนจบไตรเพท และเที่ยวตั้งสอนคนทั่วไปในสถานที่ต่างๆ

กบิลพรหมในเทวโลกต้องการทดสอบเขาวรรณปัญญาของบุตรคนนี้ จึงลงมาถามปัญหาเกี่ยวกับธรรมปาละ ถ้าธรรมปาละตอบปัญหาของตนเองได้ จะตัดศีรษะของตนเองมอบให้เป็นธรรมบูชา ธรรมปาละสามารถตอบปัญหาของกบิลพรหมได้จริงดังนั้น เพื่อบูชาความสามารถของธรรมปาละ จึงมีพิธีตัดศีรษะกบิลพรหม คนทั่วไปมีความเชื่อกันว่า ศีรษะของกบิลพรหมมีความศักดิ์สิทธิ์มาก ถ้าวางศีรษะไว้บนแผ่นดิน ไฟจะไหม้แผ่นดิน ถ้าโยนขึ้นไปในอากาศ ก็จะเกิดความแห้งแล้ง ถ้าทิ้งลงไปในมหาสมุทร น้ำทะเลก็จะเหือดแห้ง เพราะฉะนั้น ก่อนจะตัดศีรษะกบิลพรหม จึงมีการเชิญเทพธิดา 7 คนเพื่อนำพานมารองรับศีรษะของกบิลพรหม แต่ละคนมีหน้าที่ในการรับศีรษะของกบิลพรหม และเดินเวียนรอบเขาพระสุเมรุ 3 รอบในช่วงสงกรานต์

ถึงแม้ว่าเรื่องนี้เป็นคติความเชื่อแบบพราหมณ์ แต่ก็แฝงด้วยคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องสัจจะ คือการรักษาคำพูดของตนเอง ผู้นำเมื่อพูดได้ออกไปแล้วต้องทำให้ได้ ถ้าทำไม่ได้ความเชื่อถือของประชาชนก็ลดลง หลักพรหมวิหารธรรมที่พ่อแม่ ผู้สูงอายุหรือคนทั่วไปพึงมีต่อกัน ถ้าสังคมขาดหลักการนี้ไปจะก่อให้เกิดปัญหาตามมาแน่นอน ผู้เขียนจึงขอนำเรื่องนี้มาเป็นส่วนหนึ่งของงานด้วย ศีรษะของกบิลพรหมเป็นการสะท้อนให้เห็นหลักของพรหมวิหารในพระพุทธศาสนา คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา พ่อแม่ ผู้ปกครองหรือผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรหรือผู้นำประเทศ ถ้าไม่มีคุณธรรม 4 ข้อนี้ จะกลายเป็นการใช้อำนาจจนเกินขอบเขต ไร้เมตตาธรรม ลูกหลาน ลูกน้องหรือประชาชนก็เดือดร้อน มีแต่ปัญหาและความวุ่นวาย หากความเจริญไม่ได้

พิธีกรรม: บุญสงฆ์นำพระนี้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตฺรุษสงกรานต์” คำว่า “ตฺรุษ” หมายถึง การสิ้นไปหรือหมดไป คำว่า “สงกรานต์” หมายถึง การเคลื่อนย้ายของดวงอาทิตย์จากฤดูหนาวมาสู่ฤดูร้อน งานตฺรุษสงกรานต์นี้กำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำเดือนห้าทางจันทรคติ ตรงกับเดือนเมษายนทางสุริยคติ ถือว่าเป็นวันปีใหม่ของคนไทย คนส่วนใหญ่นิยมทำบุญในเดือนนี้ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนห้า”

ในช่วงบ่ายของวันขึ้น 15 ค่ำ ชาวบ้านจัดทำน้ำอบน้ำหอมและนำมารวมกันที่ศาลาการเปรียญ ส่วนพระสงฆ์และสามเณรช่วยกันทำความสะอาดพระพุทธรูปและนำเอาพระพุทธรูปไปตั้งไว้ที่ศาลาการเปรียญเมื่อได้เวลา พระสงฆ์สามเณรเดินทางมารวมกันที่ศาลาเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนา อุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลายกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีลและรับศีลจากพระสงฆ์ในบางแห่ง พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ร่วมงานก็มี บางแห่งก็มีพิธีกรรมผู้ขวัญพระพุทธรูปด้วย เสร็จแล้ว ชาวบ้านก็นำน้ำอบ น้ำหอม หรือน้ำธรรมดาสงฆ์น้ำพระพุทธรูป และสงฆ์น้ำพระสงฆ์ สามเณรและผู้สูงอายุที่ได้รับการนับถือจากชุมชน ชาวบ้านถือโอกาสในวันขึ้นปีใหม่นี้ทำบุญในพระพุทธรูปศาสนาและขอพรจากผู้สูงอายุด้วย เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้มีคุณธรรม มีความรู้และมีประสบการณ์มาก เป็นการสร้างพลังและขวัญกำลังใจให้แก่ทั้งสองฝ่าย

หลักพุทธธรรมในพิธีกรรมนี้: บุญสงฆ์น้ำเตือน้ำ ถือว่าเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย ท่านได้วางแนวความคิดการดำเนินชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับธรรมชาติได้อย่างลงตัว เมื่ออากาศร้อนจัด ก็จัดกิจกรรมคลายร้อนโดยการใช้น้ำเป็นสื่อกลางในการคลายความร้อน หลักพุทธธรรมในการทำบุญชนิดนี้ ประกอบด้วย: ก) หลักสามัคคีธรรมของลูกหลาน ในเทศกาลนี้ลูกหลานที่อยู่ต่างถิ่นจะกลับมารวมกันที่บ้านของพ่อแม่เพื่อมอบวัตถุสิ่งของและขอพรจากท่าน ข) หลักทาน ศีลและภาวนา พิธีทำบุญนี้ส่วนใหญ่จะเริ่มที่วัด แต่บางแห่งก็จะทำกันในครอบครัวหรือชุมชน มีการฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ การถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ การรักษาศีล เป็นต้น หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ท่านก็จะให้พรแก่ทุกคนผู้มาร่วมงาน ค) หลักกตัญญูธรรม เมื่อญาติมารวมกันแล้ว แต่ละครอบครัวก็จะนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดมนต์ให้แก่บรรพบุรุษและญาติของตนเองที่ตายไปแล้ว สะท้อนให้เห็นความรักความกตัญญูที่แต่ละคนมีต่อกัน ง) หลักคารวะธรรมต่อพ่อแม่และผู้สูงอายุ สังคมไทยให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุ ถือว่าเป็นผู้มีประสบการณ์มากในเรื่องของชีวิต ถ้าลูกหลานมีปัญหาข้อขัดแย้งแนะนำจากท่านได้ และ จ) หลักอภัยทาน บางครอบครัวถือโอกาสนี้ปล่อยสัตว์หลายชนิดทั้งขนาดใหญ่และเล็ก เช่น ปลอยยิว นก หนู ปู ปลา เต่า หอย เป็นต้น เพื่อให้พวกมันเป็นอิสระ เป็นการแสดงเมตตาที่มนุษย์มีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย

เดือนหก “บุญบั้งไฟ”

ความเป็นมาของบุญบั้งไฟ: ความสำคัญในเรื่องนี้เกิดขึ้นจากผู้มีบารมี ทั้ง 2 ท่านคือพญาแถนในเมืองสวรรค์และพญาคันคากในเมืองมนุษย์เกิดทะเลาะกัน จนต้องทำศึกสงครามกันเป็นเวลานานถึง 7 ปีและไม่มีฝนตกลงมาที่โลกมนุษย์เลย ในที่สุดก็มีการเจรจาสงบศึกและยอมรับเงื่อนไขของแต่ละฝ่ายได้ ฝนก็ตกลงมายังโลกมนุษย์ตามฤดูกาล แต่เมืองมนุษย์ต้องมีการจุดบั้งไฟไปบนฟ้าเพื่อบอกพญาแถน ก่อน คนอีสานนิยมทำบุญบั้งไฟในเดือนที่หกทางจันทรคติ และในเดือนนี้มีบุญสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ บุญวิสาขบูชา คิดความเชื่อของบุญบั้งไฟนี้มีอยู่ว่า ในสวรรค์ มีเทพบุตรตนหนึ่งนามว่า วัสสกาละ (ส. ธรรมภักดี ม.ป.ป.: 147) ท่านมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พญาแถน” เป็นตำนานและความเชื่อที่เล่าสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณ (โชติ ศรีสสุวรรณ 2554: 67) เทพเจ้าตนนี้เป็นผู้ดูแลฝนในสากลโลก ฝนจะตกตามฤดูกาลหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเทพบุตรตนนี้ ถ้าใครทำให้ท่านชอบใจ ท่านก็จะบันดาลให้ฝนตกลงมายังโลก แต่ถ้าใครทำให้ท่านไม่พอใจ ท่านก็จะไม่ให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์ โลกของเราที่จะเกิดความแห้งแล้งขึ้น วิธีที่ทำให้เทพเจ้าตนนี้พอใจก็คือ การบูชาไฟ ใครบูชาไฟก็ถือว่าเป็นการบูชาท่าน และท่านก็จะให้ฝนตกลงมาในโลกมนุษย์ตามฤดูกาล เพราะคิดความเชื่อนี้เอง ชาวอีสาน จึงนิยมทำการบูชาไฟด้วยการทำบั้งไฟเพื่อจุดบูชาและขอฝนจากเทพเจ้าตนนี้ (สวิง บุญเจิม 2554: 556) สำหรับอุปกรณ์ในการทำบั้งไฟนั้น นิยมทำด้วยไม้ไผ่ กระดาษหรือท่อพีวีซีก็ได้ ข้างในบั้งไฟบรรจุด้วยดินปืนเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในการส่งบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้า ต่อมาการจุดบั้งไฟได้กลายมาเป็นประเพณีประจำภาคอีสาน และมีชื่อเสียง ไปทั่วประเทศมาจนถึงทุกวันนี้

พิธีกรรม: ประเพณีบุญบั้งไฟ มีชื่อเสียงมากในภาคอีสาน บางจังหวัด ใช้งานบุญบั้งไฟนี้เป็นเทศกาลการท่องเที่ยวประจำจังหวัด มีประชาชนจำนวนมาก เดินทางไปร่วมงานนี้ การจัดบุญบั้งไฟนี้ นิยมทำกันในเดือน 6 ทางจันทรคติ เมื่อชาวบ้านกำหนดวันจัดงานกันแล้ว ก็มีการแบ่งกลุ่มกันทำดินปืน ตัดไม้ไผ่หรือท่อพีวีซีตามขนาดที่ตนเองต้องการ หลังจากนั้น ก็ผู้ทำบั้งไฟก็บรรจุดินปืนเข้าในบั้งไม้ไผ่หรือท่อพีวีซี แล้วเจาะรูตรงกลางบั้งไฟเพื่อใช้เป็นชนวนในการจุดบั้งไฟขึ้นสู่

ท้องฟ้า เมื่อถึงวันงาน ชาวบ้านและขบวนบั้งไฟทั้งหลายก็จะมารวมกันที่วัดเพื่อทำพิธีถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ท่านให้พระแก่ผู้มาร่วมงานทุกคน เป็นเสร็จพิธี หลังจากนั้น ก็จะมีกิจกรรมหลายอย่างในงานนี้ เช่น การประกวดขบวนแห่บั้งไฟ การประกวดบั้งไฟสวยงาม การประกวดการละเล่นพื้นบ้าน การประกวดระยะทางการขึ้นสู่ท้องฟ้าของบั้งไฟ การละเล่นทุกอย่างในงานนี้ จะเน้นความสนุกสนานเต็มที่ เป็นต้น เมื่อสิ้นสุดกระบวนการประกวดทุกอย่างแล้ว ก็จะมีพิธีกรรมเช่นไหว้วิญญูณบรรพบุรุษ ขอความเป็นสิริมงคล ความสะอาด และปลอดภัยในการจัดงาน เครื่องเช่นไหว้ส่วนใหญ่จะประกอบด้วย อาหารคาวของหวาน ผลไม้ เหล้า บุหรี่ และดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น

หลักพุทธธรรม: ถึงแม้บุญบั้งไฟ จะเน้นหนักไปที่ความสนุกสนานของชาวบ้านในชุมชน แต่ก็ยังมีร่องรอยของความศรัทธา การทำความดีตามหลักการในพระพุทธศาสนา นั่นก็คือ ก) ทาน มีการทำบุญทำบุญถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ก่อนการจัดกิจกรรมงานรื่นเริงเพื่อความเป็นสิริมงคล ข) ความสามัคคีของชุมชน บุญบั้งไฟเป็นงานใหญ่ ต้องอาศัยพลังจากสมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันคิดและช่วยกันทำ งานนี้จึงจะเกิดขึ้นได้ ค) ความอดทนและความเพียร การทำบั้งไฟจะเริ่มจากการหาวัสดุมาทำเป็นดินปืน ไม้ที่ใช้ทำถ่านดินปืนจะต้องคัดมาเป็นอย่างดี ผู้เผาไม้ทำถ่านจะต้องทนร้อนอยู่ต่อหน้าไฟและพยายามคัดกรองเอาถ่านที่มีคุณภาพด้วย ชาวบ้านจะร่วมกันทำบั้งไฟ อาจจะแบ่งเป็นกลุ่มรับผิดชอบว่าใครจะทำบั้งไฟชนิดไหนบ้าง มีน้ำหนักกี่กิโลกรัม มีเวลาทำกี่วัน เสร็จทันเวลาหรือไม่ เมื่อตกลงกันได้ก็จะแบ่งงานกันทำว่าใครจะทำอะไรบ้าง เลือกใช้วัสดุอะไร จากนั้นก็จะร่วมกันทำดินปืนเพื่อบรรจุในบั้งไฟ เมื่อทำบั้งไฟตามขั้นตอนต่างๆ เสร็จแล้ว ก็จะมีการประดับบั้งไฟให้สวยงามเพื่อเข้าร่วมประกวด ขั้นตอนนี้จะใช้เวลา และความอดทนอย่างมาก และ ง) การฝึกสติ การทำบั้งไฟจะต้องใช้ความระวังเป็นพิเศษ ห้ามวางดินปืนไว้ใกล้ไฟอย่างเด็ดขาด เพราะมันอาจจะเกิดระเบิดได้ทุกเวลา เช่น ไม้วางดินปืนใกล้ไฟ หรือการอัดดินปืนให้แน่นในตัวบั้งไฟ อาจจะมีการเสียดสีกับเหล็กหรือโลหะ ทำให้เกิดไฟหรือระเบิดขึ้นได้ ซึ่งเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต ดังนั้น ผู้ทำบั้งไฟในขั้นตอนนี้ต้องมีสติสัมปชัญญะอยู่กับงานทุกขั้นเพื่อป้องกันความผิดพลาด

ฮิตและพิธีกรรมกับการกล่อมเกลาทงสังคม

เมื่อคนเราเกิดมาในครอบครัวหรือชุมชน เขาเจริญเติบโตมาพร้อมกับการเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวเขาตลอดเวลาจนกระทั่งตาย การเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่เขาได้สัมผัส และเรียนรู้มานี้ อาจจะได้มาจากการศึกษา การอบรมหรือสั่งสอนจากพ่อแม่ บุคคลอื่น หรือจากการสังเกตบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมอื่นๆ สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นตัวหล่อหลอมและแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาด้านความรู้ ความมีเหตุผล พฤติกรรม และความรับผิดชอบที่มีต่อชุมชน (ถวิล ธาราโกชน์ 2532: 17) จนบรรลุเป้าหมายที่ได้วางเอาไว้

ฮิต 12 และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นคติความเชื่อทางประเพณีและแนวทางการปฏิบัติในท้องถิ่นของอีสานและมีการผสมผสานกับความเชื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน ชาวอีสานมีวิถีการดำเนินชีวิตและมีความเชื่อที่มั่นคงอยู่ในประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน คติความเชื่อในฮิต 1-6 นี้ กลายเป็นกลไกอย่างหนึ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มีความมั่นคง มีความสุขและมีความยั่งยืน การพัฒนาชุมชนโดยใช้ฮิตเป็นแกนนำในการพัฒนานี้ ถือว่าเป็นการพัฒนาแบบน้ำนิ่งแต่ไหลลึก ถ้าเราพิจารณาภายนอก ก็จะดูเหมือนกับว่า ภายนอกไม่มีการเคลื่อนไหว แต่ภายในนั้นมีการขับเคลื่อนและเคลื่อนไหวที่ทรงพลังอยู่ตลอดเวลา เป็นการพัฒนาชุมชนซึ่งคนในชุมชนเองก็ไม่รู้สึกว่าการถูกสอน ถูกชี้แนะ ถูกพัฒนาด้วยวิถีความเชื่อในพิธีกรรมประเพณีที่มีอยู่ในชุมชนนั่นเอง

ฮิตกับการกล่อมเกลาทงสังคม ฮิตแต่ละอย่างถือว่ามีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งต่อความรู้สึกนึกคิดของชุมชน และกลายเป็นแรงผลักดันวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้เข้าไปในทิศทางเดียวกัน มีการกระทำและวิถีปฏิบัติที่เป็นแบบเดียวกัน โดยสังเกตุฮิตแต่ละอย่าง ดังนี้

1) บุญเข้ากรรม สะท้อนให้เห็นการกล่อมเกลาชองคณะสงฆ์ในเรื่องของศีลสามัญญตาคือความมีศีลเสมอกันและทฎฐีสามัญญตา การมีความเห็นเสมอกัน ความเห็น 2 อย่างนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะให้ความสงบสุขในหมู่คณะ มีความสามัคคีกันและไม่ทะเลาะกัน เมื่อชุมชนเห็นแบบอย่างจากพระสงฆ์ที่น่าเลื่อมใสแล้ว ก็จะนำเอาไปเป็นแบบอย่างในสังคมของตนเองต่อไป

2) บุญคุณลาน หรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ สะท้อนให้เห็นการกลมเกลียวกันในด้านความกตัญญูต่อธรรมชาติคือข้าว ข้าวทำให้คนเราริ่บและสร้างความเจริญเติบโตให้แก่มนุษย์ไม่ควรทิ้งขว้าง ดุหมื่น หรือมองข้ามแม้จะเป็นเพียงเมล็ดเดียวก็ตาม และการยกย่องเชิดชูสิ่งที่ตนเองให้ความเคารพคือพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ชาวพุทธมีความเชื่อว่าผู้ให้สิ่งที่ดีเลิศ ย่อมได้สิ่งดีเลิศตอบแทนเสมอ นอกจากนั้น ยังสะท้อนแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลานต่อไป

3) บุญข้าวจี บุญนี้ได้สะท้อนให้เห็นการกลมกลมสมาชิกในครอบครัวและชุมชนในด้านความเพียร ความสามัคคี ความอดทน และความมีสติสัมปชัญญะ เพราะข้าวจีแต่ละก้อนจะเกิดขึ้นได้จะต้องอาศัยกำลังคนในครอบครัวและชุมชนช่วยกัน ถ้าต่างคนต่างทำบุญนี้ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ขั้นตอนในการทำข้าวจีจะต้องใช้ความเพียรมาก เวลาจีข้าวก็ต้องใช้ความอดทนสูง และมีสติตลอดเวลา ถ้าเผลอข้าวจีก็อาจจะไหม้ได้ เป็นแบบอย่างของการฝึกความอดทนให้แก่ลูกหลานและช่วยให้พวกเขา มีทักษะชีวิตเพื่อเอาตัวรอดในสังคม

4) บุญพระเวส สะท้อนให้เห็นการกลมกลมสมาชิกในขั้นตอนการเสียสละแบบธรรมดาจนถึงขั้นสูงสุด เป็นแบบอย่างการยกจิตวิญญาณจากสามัญชนสู่ความเป็นจิตอริยะ แสดงให้เห็นความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจไม่ใช่เพื่อตนเอง แต่เพื่อคนทั้งโลก ถ้าชุมชนใดมีคนเห็นแก่ตัวเยอะ แม้เรื่องเล็กน้อยก็สละไม่ได้ ปัญหาหลายอย่างจะตามมาเสมอและนำไปสู่การทะเลาะกัน บุญพระเวส ถือว่าเป็นแบบอย่างการสะท้อนวิธีช่วยเหลือสังคม ต่างคนต่างก็พึ่งพากัน ไม่ยึดความสุขส่วนตนเป็นที่ตั้งแต่ให้ยึดความสุขของส่วนรวม เพราะถ้าคนส่วนใหญ่มีความสุข มีความสงบ เราก็พลอยมีสุขไปด้วย ปัญหาต่างๆ ในสังคมก็จะลดน้อยลงหรือหมดไป

5) บุญสงวน้ำ บุญนี้สะท้อนให้เห็นการกลมกลมเหล่าสังคมในหลายด้านด้วยกันคือ ก) เป็นแบบอย่างให้เยาวชนได้เห็นการรวมกันในด้านความรัก ความกตัญญูที่พ่อแม่มีต่อลูกหลานหรือลูกหลานมีต่อพ่อแม่ ลูกหลานจะมีตำแหน่งใหญ่โตขนาดไหน แต่ในสายตาของพ่อแม่ก็ถือว่าเป็นลูกอยู่ตลอดเวลา คนที่ไม่รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ ผู้มีบุญคุณหรือธรรมชาติที่ให้ประโยชน์ คนนั้นจะมีแต่ความอับเฉา ตกอับ ไม่เจริญ และสังคมก็ตีเตียน ข) เป็นแบบอย่างของการบูชาคนผู้มีคุณธรรมว่า

ด้วยสัจจะของกบิลพรหม ท่านยอมยกศีรษะของตนเองเพื่อบูชาความสามารถของธรรมปาละ เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า คนเราเมื่อตกลงใจจะทำสิ่งใดแล้ว ก็ให้ทำจริง อย่าล้มเลิกกลางทาง เมื่อมีความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง เราก็จะเข้าถึงเป้าหมายได้ในที่สุด ค) เป็นแบบอย่างให้คนได้มองเห็นและยึดเอาคุณธรรมทั้ง 4 ประการมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางแห่งสันติสุขในสังคม คือ การให้ความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย การช่วยเหลือและบรรเทาทุกข์แก่คนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ การรู้จักมองโลก มองชีวิตและเหตุปัจจัยทั้งหลายในแง่บวกเพื่อยกจิตวิญญาณของตนเองให้สูงขึ้น รู้จักแสดงความ รู้สึกยินดีอย่างเต็มที่ต่อคนผู้ประสบความสำเร็จทั้งหลาย และรู้จักการวางใจเป็นกลางเมื่อสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎแห่งกรรมของมันเอง ถ้าสังคมใดไม่มีความรักต่อกัน เอรัดเอาเปรียบกัน คอยแต่ฉ้อฉลกัน ยึดเอาพวกพ้องหรือคนมีเงินเป็นที่พึ่ง สังคมก็จะมีแต่ปัญหาและความวุ่นวายตามมา และ ง) เป็นแบบอย่างการสะท้อนวิธีการดับร้อนทางกายเพื่อทะลุผ่านการดับร้อนซึ่งเป็นกิเลสในใจด้วย อากาศร้อนแต่ใจของคนเราไม่ร้อนเพราะคือราคะ โทสะ และโมหะ สังคมเราก็จะสงบสุข

6. บุญบั้งไฟ บุญนี้สะท้อนให้เห็นการกล่อมเกลาสังคมในหลายด้านคือ ก) การผสมผสานความเชื่อในท้องถิ่น ความเชื่อแบบพราหมณ์และพุทธเข้าด้วยกัน ความเชื่อของมนุษย์ไม่มีใครบังคับได้ วิถีชีวิตของมนุษย์อยู่กับความเชื่อมาตั้งแต่เกิดต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างเชื่อตามประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง แต่ถ้าต่างคนต่างทำตามความคิดเห็นของตนเอง ไม่มีการบูรณาการและผสมผสานทางความคิดระหว่างกัน ความเดือด ร้อนและความวุ่นวายจะเกิดขึ้นตามมาแน่นอน ข) ความสามัคคีในการการทำบั้งไฟ บางชุมชนทำบั้งไฟขนาดใหญ่มีน้ำหนักตั้งแต่ 5-50 กก. ก็มี 50-100 กก. ก็มี ถ้าสมาชิกในชุมชนขาดความสามัคคี บั้งไฟขนาดใหญ่ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ค) ฝึกการมีสติสัมปชัญญะเป็นอย่างมากในการอัดดินปืนเข้าไปในตัวบั้งไฟ ถ้าผลบั้งไฟก็อาจจะระเบิดขึ้นมาและเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต และ ง) สะท้อนให้เห็นความเพียรพยายาม เพราะบั้งไฟขนาดใหญ่ต้องอาศัยระยะเวลาในการทำบั้งไฟแต่ละบั้งอาจจะใช้เวลาเป็นอาทิตย์หรือเป็นเดือนก็มี เป็นนัยบอกเยาวชนให้เรียนรู้ว่า กิจกรรมนี้ต้องใช้ความรอบคอบละเอียดและใช้ความเพียรมาก งานจึงจะบรรลุถึงเป้าหมายได้

การใช้ชีวิตและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกันเป็นวิธีการกล่อมเกลาทางสังคมอีก รูปแบบหนึ่ง เพื่อสร้างความ สุข ความมั่นคงและความยั่งยืนให้แก่ชุมชน การพัฒนาชุมชนลักษณะนี้ ไม่เน้นการเจริญเติบโตทางวัตถุ และเทคโนโลยีสมัยใหม่แบบสุดโต่ง แต่เน้นที่ความเป็นหนึ่ง ความสามัคคี ความพยายาม และความเข้มแข็ง ภายในจิตใจของคนในชุมชน ความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีมีทั้งจุดเด่นและจุดด้อยในตัวเอง ถ้าคนไม่ฉลาด ไม่มีคุณธรรม ไม่รู้จักวิถีใช้มันให้เป็นประโยชน์ เทคโนโลยีก็จะกลับไปทำลายล้างมนุษย์เอง การพัฒนาและการกล่อมเกลาชุมชนด้วยประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ถือว่าเป็นการพึ่งพาปัจจัยที่มีอยู่ในชุมชนเอง สมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้กลั่นกรองปัจจัยที่ไม่เหมาะสมต่อการพัฒนาออกไป เมื่อมีการพัฒนาที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมอันดีของชุมชน ชุมชนได้ประโยชน์ในด้านความสามัคคี ความมั่นคงและความยั่งยืน พวกเขาจะรู้สึกมีความรัก มีความหวังเห็น ประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง เพราะพวกเขาได้ประโยชน์และความสุขจากประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง ข้อนี้ถือว่าการพัฒนาขั้นพื้นฐานที่ชุมชนพึงมี และเป็นการเตรียมความพร้อมด้านจิตวิญญาณให้สูงขึ้นไปในอนาคต

นอกจากนั้น จากการศึกษาข้อ 1-6 พบว่า หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มีปรากฏอยู่ในทุกข้อ มีทั้งคำสอนที่เป็นระดับโลกิยะ ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมเบื้องต้นตามศักยภาพของชุมชนนั้นๆ และมีคำสอนระดับโลกุตตระที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้น จนทำลายกิเลสได้ในที่สุด ตามลำดับ ข้อสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ หลักพุทธธรรมในบางข้อก็ปรากฏโดยตรง แต่บางข้อก็ปรากฏโดยอ้อมตามที่ได้อธิบายมาแล้ว ในบทความนี้ผู้ศึกษา ได้ทำการสำรวจหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในข้อ 1-6 เท่านั้น และได้ข้อสรุปในหลักพุทธธรรม ดังนี้คือ 1) หลักของทาน หมายถึง การถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์สามเณรให้มีกำลังในการปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สาธารณชน การบริจาคทรัพย์และสิ่งของเพื่อสร้างวัด โรงเรียนและสาธารณประโยชน์ภายในชุมชน 2) หลักของศีล หมายถึง หลักการฝึกฝน การควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาของคนให้เป็นปกติ ไม่ฝ่าฝืนข้อปฏิบัติและประเพณีอันดีงามของชุมชน การสร้างความเป็นระเบียบ ความมีวินัยของคนในชุมชน และ 3) หลักของภาวนา หมายถึง การทำสมาธิ

ภาวนา การทำจิตใจให้สงบในระหว่างการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในบางฮิตได้เน้นถึงการเจริญภาวนาโดยตรง โดยมีการปฏิบัติธรรม 1 วันบ้าง 3 วันบ้าง 5 วันบ้าง 7 วันบ้าง หลักภาวนานี้ เป็นหลักสำคัญในการพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้น จนสามารถทำลายกิเลสได้ในที่สุด

สรุป

ฮิต 12 เป็นคติความเชื่อด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคอีสาน เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนที่อิงอาศัยความเชื่อในประเพณีและพิธีกรรมมาเป็นแรงผลักดันในการพัฒนาชุมชนให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ได้ตกลงร่วมกัน ข้อสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ ชุมชนใดก็ตาม ยกเอาความเชื่อในฮิต 12 มาเป็นแรงขับเคลื่อนในการพัฒนา มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีพลังอยู่ตลอดเวลา ชุมชนนั้นจะกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีความสามัคคีกัน มีความสุขที่มั่นคงและยั่งยืน เพราะความเชื่อในฮิต 12 เป็นแนวคิดที่ฝังแน่นในการดำเนินชีวิตและจิตวิญญาณของชุมชนตลอดเวลา ไม่เปลี่ยนแปลงเร็วเหมือนกับวัตถุ หรือเทคโนโลยีต่างๆ และเมื่อความเชื่อในฮิต 12 กลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต คนในชุมชนรู้จักคุณค่าที่แท้จริงและประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน พวกเขาจะรู้สึกรักและหวงแหนประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง ในขณะที่เดียวกัน พวกเขาก็ใช้ความเชื่อที่มีในประเพณีและพิธีกรรมเหล่านั้นมาเป็นพลังอย่างหนึ่งในการกล่อมเกลาวีถีชีวิตของคนในชุมชนให้มีความสามัคคีกัน เพื่อสร้างสาธารณะประโยชน์และเกิดความสุขที่ยั่งยืนต่อไป

ส่วนหลักพุทธธรรมในฮิต 12 นั้น ไม่ได้ระบุเป็นข้อที่ชัดเจน แต่ทุกฮิตล้วนมีการเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม บางฮิตเน้นความสนุสนาน ความบันเทิงแก่คนในชุมชน แต่ก็มีคติความเชื่อในหลักธรรมของศาสนาแฝงอยู่ เช่น การเล่นน้ำในเทศกาลสงกรานต์ ถ้ามีการสงฆ์พระสงฆ์สวดมนต์หรือผู้สูงอายุ ก็จะมีพิธีกรรมขอขมาโทษจากท่านเหล่านั้น ข้อนี้เป็น การแสดงให้เห็นความเคารพในคุณธรรมและความกตัญญูที่มีต่อท่านเหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม หลักพุทธธรรมในฮีต 6 ประการ เมื่อนับจากเดือนที่หนึ่งถึงเดือนที่หก ก็พบว่า มีหลักพุทธธรรมที่สำคัญอยู่หลายประการคือ คือ หลักของท่าน ศีล ภาวนา สัจจะ กตัญญู อุภัยทาน คารวะ วิริยะ ชันติ อธิฐาน สติสัมปชัญญะ พรหมวิหาร ธรรมและความสามัคคี

บรรณานุกรม

- งามพิศ สัตย์สงวน. (2542). **การวิจัยทางมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โชติ ศรีสุวรรณ. (2554). **ประเพณีสิบสองเดือน**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: บริษัท เอลโล่การพิมพ์ (1988) จำกัด.
- ถวิล ธาราโกษณ์. (2532). **จิตวิทยาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์.
- ทรงพล ภูมิพัฒน์. (2541). **จิตวิทยาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- นพมาศ ธีรเวดิน. ผศ. (2539). **จิตวิทยาสังคมกับชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- พระเทพเวที(ประยูรค์ ปยุตโต). (2532). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมดิลก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 22 ข้อ 56**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สวิง บุญเจิม. (2554). **ตำรามรดกอีสาน**. อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.

- A S Hornby. (2010). **Oxford Advanced Learner's Dictionary**. 10th Edition. New York: Oxford University Press.
- David R. Shaffer. (1979). **Social and Personality Development**. Monterey, Calif: Brook/Cole Publishing Company.
- Hartley E.L. and R.E. Hartley. (1959). **Fundamental of Social Psychology**. New York.
- Landis. P.H. (1958) **Introductory Sociology**. New York: The Ronald Press Co.
- Lickona, Thomas. (1976). **Moral Development and Behavior**. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Mann, Leon. (1969). **Social Psychology**. Sydney: John Wiley & Sons Australia PTY. Ltd.